Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 42, Ekim 2019, s. 281-291

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.39510>

Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI

İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

taner.namli@inonu.edu.tr

GÖSTERGEBİLİMSEL BİR İNCELEME ÖRNEĞİ: SULAR NE GÜZELSE

Giriş

Yapısalcılık, özellikle F. de Saussure'ün dilbilim üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda oluşmaya başlamış, bir metnin bütün olarak değerlendirilip derin yapıdaki unsurlarının birbirleriyle olan ilişkilerini çözümleme yöntemlerine dayanır. Temel amaç, metnin yüzeysel okumayla fark edilemeyecek anlamlı yapısını ve ilgiler örgüsünü açıklamaya yöneliktir. “Edebiyat (da) bir iletişim aracı olduğuna göre onun da kendine özgü bir sistemi, dolayısıyla öğeleri arasındaki bağıntıları düzenleyen birtakım kuralları, yasaları olması gerekir.” (Moran, 2001: 191) Bu yasaların izini süren yapısalcı yaklaşım ve göstergebilim çalışmaları, 20. yüzyılda her kuramcının farklı yaklaşımlarıyla gelişerek kabul görmüş ve edebi metin incelemelerinde uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle, Roman Jakobson, Roland Barthes, Claude Bremond, Gerard Genette, Algirdas Julien Greimas ve Tzveton Todorov gibi isimlerin çalışmaları önemlidir. Ayrıca V. Propp'un masallar üzerine yapmış olduğu çalışmalar, yapısalcılar için ciddi bir kaynak olmuştur. Yüz Rus masalını inceleyerek hepsinde 31 ortak kahraman işlevini ve yedi eylem alanını tespit eden Propp, bir edebi tür üzerinde ortak yapı iskeletini belirleme adına önemli bir adım atmıştır. Yine Todorov'un, Boccacio'nun eserleri üzerine yaptığı çalışma, bu türden metinlerin yapısını ortaya çıkaran başlıca örneklerdendir. Bu çalışmaların birikimlerinden hareketle eyleyen kuramı adını verdiği yapısalcı bir kuram

geliştiren A. J. Greimas ise göstergebilimin yayılmasına ve anlaşılmasına en sistemli katkıyı sağlamıştır. Eyleyen adını verdiği unsur “anlatı çözümlemesinde kullanılan örnekçedeki (şema) işlevleri üstlenen anlatsal birimlerdir (dir). Altı eyleyen tipi bulunur: özne, nesne, gönderen, alıcı, engelleyici, yardımcı.” (Kıran-Kıran, 2011: 386) Bu görüşe göre metin üzerinde durulması gereken husus, kahramanların metin içindeki fonksiyonlarıdır. Greimas’ın belirlediği altı eyleyeni şöyle şemalandırmak mümkündür:

Eyleyenler, sadece insan olmak zorunda değildir; her türden canlı, nesne ve duygu olarak da tanımlanabilirler. Öznenin nesne ile münasebeti, edebi eserlerde temel bir istem düzleminde; ona (varlık veya kavram) erişme arzusuyla ilerler. Şemadaki gönderici fonksiyonu, özneyi yönlendirendir. Kimi zaman bu, soyut bir varlık veya duygu olabilir kimi zaman da kahraman iç dürtüleriyle nesneye yönelebilir. Fakat gönderici eyleyenin olması şart değildir. Yardımcı ve engelleyiciler özne üzerinde zıtlıklar kurarak yardım etme ve engelleme vasıflarını edinen insan, varlık veya duygulardır. Greimas, eyleyenlerin metin içindeki serüvenlerini de çeşitli aşamalarla ifade eder. Bunlar, “sözleşme ya da eyletim”, “edinç”, “edim” ve “tanınma ve yaptırım” adı verilen dört temel durumdur. (Kıran-Kıran, 2011: 386) Metnin başından sonuna kadar sıralanan bu dört temel eksen, metnin belli bir doğrultuda kurulumunu sağlar. İlk aşamada özne ile nesne arasında adeta bir sözleşme yapılır ve özne ideale yönelim gösterir. Edinçte, nesneye ulaşmak için yapılması gereken eylemler icra edilir. Yetenekler sergilenir, yardımcı ve engelleyici eyleyenler burada ortaya çıkar. Edimde, belirli bir durum değişikliği söz konusu olmakta nesne ya elde edilmekte ya da kaybedilmektedir. Tanıma ve yaptırım aşamasında ise kahramanın nesne karşısında son pozisyonu ortaya konur. Ya yıkım ya da zafer vardır.

Sular Ne Güzelse Öyküsünün Göstergebilimsel İncelemesi

Çalışmaya konu edineceğimiz Erdal Öz’ün 1960 tarihli *Yorgunlar* adlı eserinde yer alan *Sular Ne Güzelse* başlıklı öyküsü; sevdiği kızı ailesinden istemek için iki teyzesini kız evine bırakan ve çıkmalarını beklerken yaşadığı iç hesaplaşma sonucunda kararından vazgeçip teyzelerini beklemeden kaçıp giden bir gencin durumunu anlatır. Başkahraman kızı sevmektedir fakat içinde büyüttüğü sosyal problemler/yoksulluk gibi gerekçelere yaslanarak bu ediminden vazgeçer. Buraya alıntıl原因amayacağımız kadar uzun olan öyküyü göstergebilimin kesitleme yöntemine bağlı olarak zamansal ve uzamsal ayrılıklara göre sınıflama yolu tercih edilmiştir.

Buna bağlı olarak olay örgüsünü şöyle özetleyebiliriz:

Öyküde ismini belirtmeyen anlatıcı özne, karanlıkta yürüyerek deniz kıyısına gelir. Çevrede içki içen insanlar vardır. Karanlığın ve denizin bütünleştiği ortamda onları görememekte fakat seslerini duymaktadır. Sigara içerek düşüncelere, hayallere dalar. Sevdği kızın yüzünü karşısına alarak soyutlamalarla ona olan sevgisini dile getirir. Sonrasında bir geçiş yapılmaya ihtiyaç duyulmaksızın anlatıcı özneyi, sevdiği kızın evini aramak üzere sokakta görürüz. Önceden evin bulunduğu sokağın adresini sevgilisinden aldığı anlaşılır. Bakkaldan, komşu kadından, çocuklardan evin adresini sorar. Onlar da tarif ederler. Bunu yaparken görülmekten, sevdiğinin evini aradığının anlaşılmasından da korkar bir haldedir. Evin yakınında oyun oynayan çocuklar, T.....’nin penceresine doğru seslenerek onu belli ederler. Bunun üzerine sadece evi görmek için burada olan anlatıcı özne sevgilisine görünmek istemediği sokaktan kaçır. Sonrasındaki kesitte, anlatıcı kendi iç konuşmasının olduğu zamana ve uzama yani birinci kesite geri döner. Yine karanlıkta, denizin kenarındadır fakat başka birinin söylediği bir türkü duyar. Türkü, onu hüzünlendirir ve yine düşüncelere dalar. Hayalinde sevdiği kızla söyleşir, dönemin sosyal problemlerine, çıkmazlarına göndermelerde bulunur. Aşk ve sosyal problemler arasında gider gelir. Sevdiği kızla aralarında aşamayacağı engeller olduğunu duyumsar. Kesit, “*sen kocaman bir yasaksın*” cümlesiyle biter. Bir sonraki kesitte anlatıcı, sevdiği kıza istemesi için iki teyzesini önceden belirlediği adrese getirir ve saat yirmi bir otuzda kapıda buluşmak üzere sözleşirler. Onlardan ayrılıp etrafta dolaşmaya başlar. Karanlığın denizle buluştuğu yere gelerek bir kayada oturur. Kesitin bu anından sonra, zaman artık kronolojik olarak ilerler. Birinci ve üçüncü kesitlerde anlattığı iç konuşmanın başlangıç anının, bu kesitin içinde olduğu anlaşılır. İç konuşmalarıyla giriştiği bu işten duyduğu heyecanı, tedirginliği artmaya başlamıştır. Kritik bir kararın eşiğindedir. Kalkıp kız evinin sokağına geri döner ve yazlık bir kahvede oturur. İç hesaplaşması burada da devam eder. İşsiz ve güçsüzdür, maddi olarak T.....’ye verebileceği hiçbir şey yoktur. Onu mutsuz etmeye hakkı olmadığını düşünür. Sosyal problemleri, dönemin politik olaylarını ve yaşadığı yoksulluğu düşünür. Burada teyzelerinin tekdüze yaşamlarını da tasvir eder. Bütün bu iç sorgular sonrasında sokaktan uzaklaşmaya başlar. Saat 22.00’ye gelmektedir ve teyzelerini almaya gitmemiştir. Gerçekte T.....’yi sevmekten de vazgeçmemiştir. Hatta ilerde bir gün daha iyi şartlarda yeniden onunla olabilme ihtimalini düşünür. Öykü, anlatıcı öznenin her şeyi geride bırakıp uzaklaşmasıyla biter. Öyküyü Greimas’ın eyleyen metoduna göre şemalandırdığımızda şöyle bir tablo elde ederiz:

Gönderici	Nesne	Alıcı
Sevgi	T.....(Ö2)	T.....(
Yardımcı	Özne	Engelleyici
İki teyze	Anlatıcı Özne (Ö1)	Öznenin bireysel ve toplumsal korkuları, kaygıları

Greimas'ın metin içindeki durum aşamalarına göre de *Sular Ne Güzelse* öyküsünün “sözleşme ya da eyletim”, “edinç”, “edim”, “tanınma ve yaptırım” başlıklarını şöyle tasnif etmek mümkündür: Öykünün sözleşme ya da eyletim aşamasının gerçekleştiği kısma ilk kesitte yer verilmez. Bu durumla ilgili çok açık bir ifadeye de rastlanmaz. Sadece iki öznenin “*saklı gizli buluşmaları*” ve “*sevişmelerinin*” olduğu belirtilir. Bu yakınlık, ilerde muhtemel bir evlilik bağına dönüşebilecek bir ima olarak kabul edilebilir. Edinç aşamasına geçen Ö1, Ö2 ile yapmış olduğu sözleşme gereğince eyleme geçmek ve üzerine düşeni yapmak üzere engelleyici ve yardımcı eyleyenlerle birlikte metnin akışında yerini alır ve iki teyzesini kızı istemek için kız evine gönderir. Sokakta gezinme ve evi arama eylemleri de edinç aşamasının içinde değerlendirilir. Edim aşamasında ise Ö1 yaşadığı iç hesaplaşma sonucunda Ö2’den uzaklaşması gerektiği kanaatine varır. Dönüştürücüler, eylemler olarak değil de duygular olarak karşımıza çıkar ve öznenin olumsuz yönelim göstermesine neden olurlar. Engelleyici eyleyenler, Ö2’ye ulaşmasında duygusal kanalları açık bırakmasına rağmen mantık kanallarını tıkamıştır. Çünkü evlilik fikrini kaybetmesine rağmen sevgisini kaybetmemiştir. Tanıma ve yaptırım aşamasında Ö1, karşımıza vazgeçmiş bir özne olarak çıkar. Dönüşüm kendisini kaçma eylemiyle göstermiştir.

Kesitlerin İncelenmesi/Çözümlemesi:

Kesit I: Başlangıç

Söylemsel ve Anlatısal Düzey

Bu kısım, hikâyenin giriş kısmını oluşturmaktadır. Anlatıcı özne yani Ö1, metne içinde bulunduğu uzamın tasviriyle başlar. “*Üstüne oturduğum soğuk kayanın koyu, karanlık kovuklarına az patlamalı ıslak sesiyle vurup duruyor deniz... Ama ben üşüyorum*” Uzamın ipuçlarını verirken iç dünyasıyla ilgili bir durumu da paylaşma ihtiyacı hisseder. “*Yıkık sur kapısı*”, “*karanlık, balıklı deniz*”, “*sur duvarlarının içine oyulmuş bir içki*”, “*karşı kıyı*”, “*uçtaki kaya*”, “*yıldızlı yeni bir gece*”, “*kuma çekilmiş karanlık*”, “*önümde uzanan o hiç bitmeyecekmiş gibi gece*” ibareleri, metnin zaman ve uzam unsurları hakkında yeterince

belirleyici olmaktadır. Göstergebilimin söylemsel düzeyinde belirlenen kişi, zaman ve uzamla ilgili unsurlar, metnin yüzeysel boyutu ile ilgili bulgulara ulaşmamızı sağlar. Anlatı sözdizimi açısından ise eyleyenler arasındaki ilişkiler şöyle belirlenir: “Söylem boyutunda kişi diye adlandırılan birimler, anlatı boyutunda eyleyen kavramıyla belirtilir.” (Rifat, 2018: 128) Birinci kesitte iki eyleyen özne görülür. İsmi hiç bilemeyeceğimiz anlatıcı kişi olan Ö1 ve bu kesitte sadece hayalini gözünün önüne getirdiği sevdiği kız olan (metnin ilerleyen sayfalarında ismini T..... olarak kaydeder) Ö2 olarak belirttiğimiz öznedir. Ö1’in, karanlık denize bakarken Ö2’yi hayal ettiği 1. kesitin son paragrafı: “...alabildiğine sevişimdi seni” cümlesiyle biter. İki eyleyenin birbiriyle olan ilişkisi, anlatıma göre sevgi ve özlem üzerinedir. Ö1, yalnızlık içindedir ve bu yalnızlığın sadece fiziksel durumu değil bir ruh durumunu karşıladığı anlaşılır. İkisi arasında sebebi henüz bu kesitte anlaşılmayan bir mesafe vardır. Anlatıcı özne ile T....., ne birliktelik içindedir ne de ayrıdır.

Ö1 , Ö2 = İlişki durumu

Tamamen anlatıcı öznenin iç konuşması üzerine kurulan bu kesitte, Ö1’in iç konuşmasıyla iki bulguya erişiriz. İlki Ö1’in içinde bulunduğu üzgün ve sinik ruh halidir. Bu, “üşüyorum”, “geberircesine bir özlemi getiriyordu” ifadeleriyle anlaşılır. İkincisi ise Ö2 karşısında duyduğu sevgi hissidir. Gecenin karanlığı içinde sonsuz görünen bir uzamda, sevdiğinin yüzünün hayalini canlandırır: “Yalnızlığımın getirip büyüttüğü, süslediği, yeniden çizdiği yüzün”, “ölümsüzlüğün”, doyumsuz yüzün”, “sarı saçlarınla, beni yaşamamdan eden sen” ifadeleri, Ö2 karşısındaki konumunu belirler. Kesitin sonunda sevdiği kıızı abartılı ve gerçeğin ötesinde bir sevişle tanımlama gayretinden kaçtığını nedense vurgulama gereği duyar. Her eksiği ve tavrıyla onu insan taraflarıyla görmek ister. Ö1’in Ö2’nin fiziksel ve ruhsal özelliklerini sıradanlaştırarak belirtmesine rağmen kesitin içinde kullandığı iki ifade abartılı zıtlık kaydetmesi bakımından dikkate değerdir. Kendine yönelik olarak kurduğu “...yalnızlığımın getirip büyüttüğü, süslediği, yeniden çizdiği yüzünü, bir Allah gibi denizden de, geceden de ayıran bir ben olabilirdim” iddiası ile ilerleyen cümlelerde “seni bir resim gibi, bir heykel gibi, insancıl olmaktan uzaklaştırılmış bir Allah gibi görmek istemeyişimdi” demesi özne olarak kendini daha çok öncelediğini hissettirir. Fakat özellikle burada vurgulanması gereken Ö2’nin abartılı duygularla süslenecek bir aşkın nesnesi olmadığıdır. Ö1, insanca, basit ve içtenlikli sevmenin yeteri kadar değerli olduğuna inanır.

Kesit 2: T.....’nin Sokağından Kaçış

Söylemsel Düzey

Bu kesitte başka bir zaman dilimine atlanır ve öyküye yeni bir uzam eklenir. Ö1, Ö2’nin sokağındadır ve güneş henüz batmamıştır. Kesitin sonunda ise akşam olur. Bir saatlik zaman dili olarak belirlenebilecek süreç yaşanır. Kesite ortam tasviri yapılarak başlanır. Çiçeklerle süslü pencereler, eskimiş ev silüetleri genel hatlarıyla betimlenir. Özne, 48 numaralı, büyük bir taş dayalı evi aramaktadır. Aradığı evin penceresi açıktır ve bir değneğin ucunda çocuk gömleği asılmıştır. Evin karşısından tren yolu geçmektedir. Karşımıza bu kesitte, öykü akışında çok da etkin olmayan yeni kişiler çıkar. Bu özneler, sadece isim olarak anılan T.....’nin babası Hacı bey, sokağın köşesindeki bakkal, kara başörtülü komşu kadın, oyun oynayan kız çocukları (bu çocukların içinde sarı saçlı, güzel gözlü kız aynı zamanda evin penceresine T.....abla diye seslenir), pencerenin önünde beliren T.....(Ö2) ve annesidir.

Anlatsal düzey

İlk defa bu kısımda somut olarak T.....’yi görürüz. Ö2, sarı saçlarıyla evinin penceresinde görünür. Birinci kesitte Ö1 tarafından “*alabildiğine sevişim*”in muhatabı ifadesiyle tanımlanan Ö2’nin bu kesitte de aslında bir varlık gösterdiğini söyleyemeyiz. Sadece hayalden sıyrılmış olur. İlişkinin düzeyi, ancak Ö1’in kendi duygularını tanımlaması üzerinden anlaşılabilir. Kesitte varlık gösteren diğer özneler ile Ö1’in ilişkisi de adres sorma eyleminden öteye geçmez, gelişme gösteremez. Fakat bu öznelerin tavırları Ö1’in psikolojik eğilimlerine kapı aralar. Bakışlar ve sözler, birtakım etkiler uyandırır, kendini yabancı hissettirir. Adres sorduğu bakkal “kötü kötü bakar”; sokakta onu farkedenden komşu kadın “döver gibi kimi arıyorsunuz” der ve sorgulu gülümser. Oyun oynayan kız çocukları da donuk gözlerle ona bakarlar. Bu tavırlar karşısında utanır, kendisini “*alışılmamış bir kişi*”, “*görülme korkuyordum*” sözlerinin ardına saklar. Sokakta bir samimiyet hissi ve ön aidiyet duygusu yakalayamaz. Sadece T.....’nin ismini duyan çocukları “*Yeni bir Allah bulmuş gibi sevinçle cıvıladılar. Gözlerinde bir gelincik tarlası büyüdü. Sokak, bir çocuklardan gibi şarkılandı.*” diyerek öne çıkarır. Bu görüntü, oyun-çocuk ve masumiyet çağrışımları ekseninde, aşka yakın bir duygunun öykü kesitleri içinde yeşerdiği ve olumlu bir hava estirdiği yegâne andır.

Ö1, küçük kız çocuğunun seslenmesi sonucunda pencereye çıkan Ö2’ye görünmemek için bulunduğu yerden kaçır. Hem Ö2 hem annesinin camda belirmesi hem de trenin gürültüyle gelmesini, kaçmasına neden olarak gösterir. Özellikle T.....’den kaçmayı gerektirecek bir gerekçe olmamasına rağmen bu durum, Ö1’in kaçma eğiliminin yavaş yavaş açığa çıkışının ilk somut göstergesi olarak değerlendirilebilir. Böylelikle özne ilk olarak sevdiğiyle ayrışım ilişkisi

içerisine girer.

Ö1 U Ö2 = Ayrışım

Bu anın anlatıldığı paragraf boyunca kullanılan cümlelerin eylemleri içinde sadece “kaçtım, koştum, geriye döndüm, gördüm” ifadeleri Ö1’in bilinçle yaptığı eylemlerdir. Diğerleri; “zorunda bıraktı, aklıma bile gelmezdi, yığılmışım, bilmiyorum, ışıkları birdenbire yanmış buldum” gibi pasif kaldığı eylemlerdir. Bu bir tür trajedidir. Çünkü “trajedi gidenin değil, sürüklenenindir.” (Özcan, 2002: 89) Onu kaçmak zorunda bırakan şeyi açıkça dışa vuramaz. Ancak belirsiz bir uzaklık ve yabancılık duygusu psikolojisinde hâkimdir. Ö2’nin ne çağıran ne de öteleyen etkin bir varlığı görülmez.

Kesitte ve öykü içinde evin önünden trenin geçmesi ve tren sesi farklı yerlerde belirtilir. Tren, bir anlambiricik olarak gitmenin, uzaklaşmanın göstergesi olarak yer alır. Ö1’in kendini çocukların oynadığı oyunların içinde bulması, kaçarken tellere takılmış bir uçurtmaya görmesi ve kendi çocukluğunu hatırlaması, sembolik anlatım unsurları olarak kendini gösterir.

Kesit 3: Karanlıkta / Türküyle Büyüyen Çaresizlik

Söylemsel Düzey

Bu kesitte karşımıza yeni bir özne çıkar: Karanlıkta türkü söyleyen Ö3. Bu kişinin adı belli değildir, yüzü de görünmez. Ö1, Ö3’ün söylediği türkünün etkisiyle hayallere dalar. Ö3’ü türkünün sonunda ağlamış biri olarak hayal eder ve kendisi de ağlar. Ö2, bu kesitte sadece hayaliyle vardır. Zaman ve uzam unsurları ikinci kesitten farklı olarak birinci kesitle aynıdır. Uzun, karanlık, yorgun kayıklarla durmuş denizin karşısındadır. Uzamı sadece karanlıkta duyulan türkü doldurur.

Anlatısal düzey

Ö3, ismen ve fiziken belirtilmemiştir. Sadece sesiyle tanıtılır. Fakat türkü söylemesiyle Ö1 üzerinde uyandırıcı bir etkiye sahip olmuştur. İkisi de ağlama eylemi içinde gösterilir. Bu bakımda Ö1 ve Ö3, uzam ve duygu birlikteliği bakımından eşitlenirler. Bir ortaklık kurarlar. “Ben hep bu türkülerle büyüdüm. Beni ninnileyen, ağıtlayan, büyüten, beni “ben” yapan biraz da onlar.” Türkü, “bu ölüm gibi gecede” Ö1’e ağıt gibi gelir. Yaşadığı duygu yoğunluğu onu sadece bireysel problemlere yüzleştirmez, bir toplum eleştirisine de yol açar. “Sevişmenin, aşkın bile yasaklarla zorlandığı bir toplumdaki insanca sancıya en ağır, en çırılçıplak en bıçaklı ağıtlarını yakıyordu.” Ö1, Ö2’yi hayalinde tekrar canlandırır. Sevdiğiyle bireysel bağımlı toplumsal bir kategoriye taşır ve bu defa kendilerini bununla eşitler. Yeni bir dünya düşleme

cesareti gösteremez, mutluluğa erişemeyeceklerine de inanmıştır fakat gelecekte umudunu da kaybetmeme eğilimindedir. İnsanca yaşamanın ısrarındadır. Kesitin sonunda yer alan cümleyle hayal ve gerçek zıtlığını açığa vurur: “*Bu kere gülüyordun. Ama niçin bu kadar güzel gülüyordun? Sen kocaman bir yasaksın.*” Böylelikle Ö1, bütün sevgisine, umuduna rağmen tek taraflı olarak içsel ayrışma doğru gittiğinin ipuçlarını vermeye başlar.

Ö1 ∨ Ö2 = Anlatıcı öznenin duyguları

Kesit 4: T.....’yi İsteme

Söylemsel Düzey

Ö1, iki eskimiş bacı olarak tanımladığı şehrin yabancıları olan teyzelerini Ö2’yi istemek üzere onun evine getirir. Kesitin başında “herkes”in evinde, kendi kabuğunda olduğunu düşünür. Önceki geldiğinde bu evin T.....’nin evi olduğunu söyleyen sarı saçlı küçük kızı hatırlar. Çıplak ayaklarına geçirdiği kırmızı terlikleriyle ondördünde bir kız, top oynayan beş çocuk, bu kesitte karşımıza çıkan silik öznelerdir. Uzam, sokak, sokağın civarı ve evdir. Evin içinde neler olduğunu teyzeleri içeri girdikten sonra bilmeyiz. Sadece perde arkasındaki koyuluklardan bazı hareketleri anlaşılır. Ö1, dolaşmaya başlayınca ışıklı yazlık kahvenin ve yıkık sur kapısının önünden geçer. Zaman olarak öykünün 1. ve 3. kesitindeki zaman dilimine geri dönlür. Yani geriye dönüşlerle anlatılan 2. ve 4. kesitin başından hikâyenin gerçek zamanına gelinmiş olunur. Teyzelerini T.....’nin evine bırakmış olan Ö1, onlarla buluşmak için 21.30’da sözleşmiştir. İstemenin olduğu bu gece karanlık, yapışkan, boğunuk bir zaman dilimi olarak tanımlanır.

Anlatısal düzey

Ö1’in kız istemeye teyzelerini getirene değin evlilikle ilgili bir tereddüdünün olmadığı anlaşılır. Fakat teyzelerini getirdiği anlarda büyük heyecan duymaya başlar. Bu heyecan bir süre sonra korkuyla karışık kaygıya, kendini yabancılamaya, garipsemeye dönüşür. “Korku duygusu kaynağı kesin olarak belirlenebilen bir nesneden yola çıkarak ortaya konurken kaygıda duyguya neden olan olayın yahut nesnenin tam bir ayırımına gidilememektedir.” (Atlı, 2019: 203) Korkunun nesnesi evliliğindir ancak kaygısı önceki kesitlerden de anlaşıldığı üzere evlilikten sonraki sürecin belirsizliği ile ilgilidir. Evliliğe doğru ilk adımını atarken “*ne kadar zormuş aklımın ucundan bile geçirmezdim*” der. Duygusal durumdan eylem durumuna geçme aşamasında özne, yaşadığı hayat şartlarıyla yüzleşir. Bu kesitte, hem bağlaşımsal durum hem de ayrışimsal durum gözlemlenecektir. (Kıran, Kıran, 2011: 274)

Ö1 ∧ Ö2 = Dış görünüm

Ö1 ∨ Ö2 = İç görünüm

Ö1 ile Ö2 arasındaki ilişkide sevgi, şefkat ve acıma duygularıyla kuşatılan bir uzaklaşma duygusunun hâkim olduğu görülür. Onu sevdiği için ondan uzaklaşır. “*Sen bütün bu güzel şeylerin de ablasıydın. Bense, seni bütün bu şeylerden alıp götürecek bir yabancı, bir üçüncü kişi. Korktum. Hakkım yok gibiydi buna.*” T.....’nin kendince bir evi, yuvası, dünyası vardır. Özellikle yoksulluk kaynaklı olarak onu hak etmediği bir yaşama sürüklemekten korkar. Ö1, ikinci kaçış eylemini gerçekleştirecektir ki yıkık sur kapısını görünce vazgeçer. Birinci kaçışı, 2. Kesitte T.....’yi pencerede gördüğünde gerçekleşmiştir. Kaçış ve korku duyguları gitgide içini doldurmaya başlamıştır. “*Durdum. Uçucu bir çekingenliğin getirdiği ince, belirsiz bir korkuyla kapının ötesine geçtim.*”

Kesit 5: Her Şeyi Bırakıp Gitmek

Söylemsel Düzey

Bu kesitte Ö1, iki teyzesinin geçmişleri ve yaşayış tarzları, alışkanlıkları hakkında bilgi verir. Bu iki dul kadın, eskimiş bir kasabada yaşamlarını sürdürürler. Ö2, yine hayalle vardır. Oynayan çocuklar, laf atılan iki genç kız, kahvedeki garson diğer öznelere. Uzam, deniz kıyısında oturduğu kaya, buradan ayrılıp geri döndüğü sokak ve civardaki yazlık kahvedir. Bu kahvede deniz işçileriyle üç yedek subay öğrenci oturmaktadır. Özellikle iç hesaplaşmanın gerçekleştiği deniz kenarındaki kayalık, öykünün iki ana uzamından biridir. Zaman aralığı Ö1 saatine ilk baktığında 21.00’i ve ikinci bakışında 22.00’yi gösterir. Kesitin sonunda teyzelerini alış saatini çaresiz bekleyiş içerisindeyken, bir eylemsizlik haliyle vakti kaçar ve onları almadan sokaktan ayrılır.

Ö1 U Ö2 = Ayrılık

Anlatısal düzey

Terkediş duygusu ruhunu saran Ö1, mevcut durumu düşündükçe üzülür ve ağlar. Karşısındaki uzama bakıp sevdiğini düşleyerek söylediği “*denizleri hep sevdim ben, suları hep sevdim; seni denizler, sular gibi sevdim; SULAR NE GÜZELSE seni de onlar gibi sevdim.*” sözleri ile hemen ardından onu “*çocuk*” olarak tanımlaması, bunlar arasında bir bağlantı/yorum yapılmasını zorunlu kılar. Ö2’nin; su, deniz ve çocuk unsurlarıyla birlikte anması hatta onu nazlı bir gelincik olarak görmesi, onun Ö1 tarafından saflaştırılma ediminin, eğiliminin bir göstergesidir. Ayrıca anlatıcı özne, öykü genelinde iç sorgularını karanlık denize karşı yapar. Suya söylenerek içsel yükten bir tür arınma yaşandığı, karanlığın ise yutucu öge olma vasfı Ö1’e bir kaçış uzamı görevi gördüğü varsayılabilir.

Öyküdeki en temel zıtlık, hayal ve gerçeklik üzerine kuruludur. Başkahraman sevmesine, âşık olmasına rağmen bireysel ve toplumsal gerçeklerin evliliğe imkân vermeyeceği kanaatine varır. Bir tür imkân ve imkânsızlık çatışması yaşar. Sevddiği kızı hayatına ortak edip ona da aynı çıkmazlara sürüklemek istemez. En büyük suçlu yaşanan çağ ve getirdikleridir.

SONUÇ

Sular Ne Güzelse başlıklı metin, anlatıcı özne ile evlenme sürecine yakın olan T.....’nin kız isteme eksenli gelişen öyküsüdür. Başkahraman, yaşadığı iç hesaplaşma neticesinde evlenme kararından vazgeçmiştir. Onun bu kararı vermesinde yoksulluğu, korkuları ve toplumun içinde bulunduğu durum, dünyanın gidişatı hatta geniş zeminde çağın sorunları etkili olmuştur. Meseleye geniş bir perspektiften bakan anlatıcı özne; özel ve kişisel durumundan oldukça boyutlu bir sosyal eleştiri-hesaplaşma metni üretir.

Öykü, Greimas’ın eyleyen metoduna, metin aşamaları bölümlemesine ve Mehmet Rifat’ın birtakım örnek metinlere uyguladığı kesitleme yöntemine göre incelenmiştir. Kesitleme işlemiyle dikkat çeken anlatı izlenceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Temelde iki özne etrafında gelişen öykü akışı (Ö1, Ö2) olaylar ve kişiler üzerinde çok da etkili olmayan teyzeler, sokakta görülen insanlar gibi kişi kadrosu; deniz kıyısındaki kayalık alan ve sokakla sınırlanmış uzamla; özellikle akşam ve gece vakitlerinde geçen zamanla söylemsel düzeyde öne çıkar. Öykünün başlangıcından sonuna doğru, iki özne arasındaki evliliğe giden ilişkinin koptuğu görülür. Fakat sevgi bağı en azından Ö1 düzeyinde kopmamıştır. İçinde bulunduğu çaresizlikler karşısında vazgeçme pozisyonunu gerçekleştirmek zorunda kalır. Hikâyenin en etkin hatta tek etkin karakteri başkahramandır. Teyzelerini kız istemek için getiren odur. İç hesaplaşmasına tanık olduğumuz ve bunun neticesinde çok sevdiği kızla evlenmekten korkup kaçan da odur. Diğer kahramanlar sadece olaylara maruz kalma pozisyonundadır. Öyküdeki iki temel uzam – sokak-ev ve deniz kıyısı- simgesel olarak da yorumlanabilir. Gerçeği (sakinleri tarafından ötelenmesiyle), dar ve sınırlı olanı karşılayan (eylemin gerçekleşmemesiyle) sokak-ev eksen; duygu ve düşünceleriyle yüzleşmesine olanak tanıyan sonsuz karanlığıyla deniz kıyısındaki kayalık alan, bu yönleriyle anlamlandırılabilir. Öykünün başlığını da söz düzeyinde yorumlamak gerekirse su ve güzel sözcüklerinin bir araya getirilmesi ve kurulan eksiltili ifadeyle bir göndermede bulunulduğunu söyleyebiliriz. Bu yarım kalan ifade, öykü içinde geçen “*seni de onlar gibi sevdim*” ifadesiyle tamamlanır. Başlık, ait olduğu kuşağın dil ve anlatım özelliklerine bağlı olarak örtük/göndermeli/şiiirsel bir tanımlamanın anlam parçası olma özelliğiyle öne çıkar.

KAYNAKLAR

- Akerson-Erkman, Fatma, (2005) **Göstergebilime Giriş**, Multilingual Yay., İstanbul
- Atlı, Ferda, (2017) *Abdullah Efendi'nin Rüyalari Hikâyesinde Korkunun Hükümranlığı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz, (42), s. 201-230
- Kıran, Ayşe (Eziler)-Kıran, Zeynel, (2011) **Yazınsal Okuma Süreçleri**, Seçkin Yay., Ankara
- Moran, Berna, (2001) **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yay., İstanbul
- Rifat, Mehmet, (2018) **Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları**, YKY, İstanbul
- Rifat, Mehmet, (2018) **Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü**, Alfa, İstanbul
- Sığırıcı, İsmail, (2017) **Göstergebilim Uygulamaları**, Seçkin Yay., Ankara
- Öz, Erdal, (2009) **Yorgunlar**, Can Yay., İstanbul
- Özcan, Tarık, (2002) *Nur Baba Romanında Nigar Hanım'ın Niyet ve Eylemleri Üzerine Bir Çözümleme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 12, S. 1, s. 87-96
- Yücel, Tahsin, (1980) **Yapısalcılık**, Ada Yay., İstanbul